

Література

1. Державний реєстр національного культурного надбання (Пам'ятки містобудування і архітектури України) // Пам'ятки України. Історія та культура : наук.-попул. ілюстр. часоп. - 1999. - № 2-3. - С. 3-161.
2. Культурна політика в Україні: аналітичний огляд: Підготовлений в рамках участі України в програмі оглядів національних культурних політик Ради Європи / Український центр культурних досліджень; ред. - упор. : О. Гриценко. - К. : [б.в.], 2007. - 160 с.
3. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] / О. Кузьмук. - Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm

УДК 323.15(477.87)

МАЛЕЦЬ¹ О.О., МАЛЕЦЬ² Н.Б.

¹Мукачівський державний університет

²ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ У ЛЕМКІВ НА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ЕТНІЧНОМУ ПОРУБІЖЖІ ДРУГОЇ ПОЛ. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТОЛІТТЯ

Лемківщина – українська етнічна територія, на якій здавна проживала етнографічна група українців - лемки. Розташована в українських Карпатах (по обох схилах Сх. Бескидів) між ріками Сяном і Попрадом у межах сучасної Польщі, та на північний захід від ріки Уж у Закарпатті до ріки Попрад у Словаччині. Загальна площа близько 3,5 км². На думку деяких дослідників, давніми предками лемків було слов'янське плем'я білі хорвати, що заселяло район Карпатських гір в УІ – Х ст. У середньовічні часи територія Лемківщини входила до складу Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Згодом землі Пд. Л. були захоплені Угорщиною, а з 1340-х рр. – вся Лемківщина була включена Казимиром III Великим у склад Польщі, де перебувала до 1772 р. Східна частина Лемківщини творила Сяницьку землю у складі Руського воєводства, західна належала до Краківського воєводства [1].

На поч. ХХ ст. провідною течією у суспільно-політичному житті Л. було москвофільство, ідеї якого поширювали переважно місцеві православні священики. Український національний рух почав розвиватися з кін. ХІХ - поч. ХХ ст. Основними його осередками стали міста Новий Сян і Сянік. Серед провідних діячів українського національного руху на Лемківщині були В.Хиляк, П.Ліницький, В. Яворський, М. Кубійович, М. Дороцький, О. і В. Константиновичі, О. Гудзь, В. Бучацький, Й. Лукасевич та ін. [2]. Після розвалу Австро-Угорщини на Лемківщині було проголошено Східно-Лемківську республіку, яка в 1918-1919 рр. творила Сяницький комісаріат Західно-Української Народної Республіки з центром у с. Команчі (гол. П. Шпилька) і в середині лютого 1919 р. була ліквідована польськими військами. Після падіння ЗУНР варшавський уряд, намагаючись послабити розвиток національного руху, підтримував москвофільську течію і прагнув перетворити лемків у окрему регіональну групу з польською національною свідомістю. З метою розколу українського руху на Лемківщині в 1934 р. край

було відділено від Перемиської єпархії і створено окрему Лемківську Апостольську Адміністрацію з русофільською ієрархією.[3]

Внаслідок укладення радянсько-польського договору 1945 та договору про польсько-радянський кордон (від 16.08.1945 р.) територія північної Лемківщини була остаточно передана Польщі. На підставі укладених договорів в 1945-1946 рр. проходив взаємний обмін населення у прикордонних районах, у т. ч. на Л. Переселення українців з їхніх етнічних земель, зокрема Лемківщини, мало за підписаними угодами проводитися на добровільних засадах, однак в більшості випадків воно відбувалось під адміністративним тиском органів влади примусово і з застосуванням сили, що незабаром набуло характеру етноциду. Якщо в 1939 році на території Лемківщини проживало 160 тис. українців, то внаслідок злочинних переселенських акцій 1946-1947 рр. Л. залишилася без корінних жителів. Масовим депортаціям українського населення з Л. протидіяла Українська Повстанська Армія, яка здійснювала активні бойові операції у цьому районі в 1944-1947 рр. Жителі Лемківщини були розселені по всій території Польщі, в основному, у пн. і зх. районах держави. Намагаючись прискорити асиміляцію переселенців, органи влади, звичайно, допускали переїзд в одну місцевість не більше 3-4 українських сімей. Лише в кін. 1950-х рр. частині корінного населення Лемківщини було дозволено повернутися на Лемківщину. Поступово налагоджувалось і українське культурно-освітнє життя у краю. При Головному правлінні Українському Суспільно-Культурному Товаристві (створене 1956) у Польщі діяла секція лемківської культури, з 1957 р. видавалося "Лемківське Слово" як додаток до тижневика "Наше Слово". З 1983 р. на Лемківщині проводиться фольклорно-етнографічний фестиваль "Ватра". З 1990 р. у краї створено Об'єднання лемків, діє Лемківська секція при Об'єднанні українців Польщі [4].

Всеукраїнська об'єднання "Лемківщина" звернулося до Президента України з вимогою забезпечити прийняття закону про статус депортованих для насильно виселених у 1944-46, 1947, 1950-1951 роках зі своїх етнічних земель лемків та інших українців.[5] Операція „Вісла” (28 квітня – 28 липня 1947 р.) – злочинний захід польського комуністичного режиму проти українського населення на окупованих Польщею українських етнічних землях 1947 р., який полягав у примусовій депортації (виселенні) українців з Лемківщини, Посяння, Підляшшя і Холмщини на території у західній та північній частинах Польської держави, що до 1945 р. належали Німеччині. 9 вересня 1944 р. між комуністичними урядами УРСР і Польщі було підписано угоду про взаємний обмін населенням у прикордонних районах. Польські адміністративні органи застосовували найрізноманітніші засоби для зростання масштабів переселення – позбавлення прав українців на землю, ліквідація рідного шкільництва, культурно-освітніх установ, греко-католицької церкви та інші.[6]

У жовтні 1944 - серпні 1946 рр., за даними польських джерел, було переселено 482 тис. осіб. У цих умовах польська комуністична влада, продовжуючи свою антиукраїнську політику, вирішила повністю виселити

українське населення з його етнічних земель і розпорошити українську національну меншину в Польщі [7].

До кінця 1947 року у місяць, звідки було депортовано українське населення, переселено близько 14 тис. осіб польської національності. На збори давали одну ніч [8].

Минуло більше 70 років з тих часів. Заросли бур'янами прадідівські оселі і могили, руйнуються церкви, забуваються звичаї і традиції. Більшість переселенців забули свою говірку, а їх діти її і не знали. Але вроджене почуття рідної землі будить совість, кличе до дій.

Лемки об'єднуються в товариства, приводять збори і пісенні свята, щоб врятувати свою специфічну культуру, фольклор і пісенний скарб [9].

В умовах проживання на межі зіткнення світових геополітичних криз (знаходячись на українсько-польському етнічному порубіжжі: лемки між Сяном і Попрадом з одного боку, і ті що на північному заході від ріки Уж у Закарпатті), після горезвісних переселень 1944-х рр., а тим більше після операції «Вісла» 28 квітня-28 липня 1947р., і подальше переселення українців Лемківщини на території Західної та Північної Польщі – все це заслуговує на те, щоб докладно на основі останніх переписів дослідити динаміку етнополітичних та етнокультурних процесів української етнографічної групи-лемків.

Література

1. Акуленко В. Повернути законному власнику // Політика і час. – 1999. - №2. – С. 46-52.
2. Вахнина Л. Поляки на Украине (вопросы культурной автономии). // Пограничные районы на постсоветском пространстве: нетрадиционные аспекты безопасности. Фонд Джона Д. И Катрин Т. Монартурров. Фонд общественных инициатив г. Черновцы. Материалы семинара (Черновцы, октябрь 1996 г.). – К., 1997. – С.35-49.
3. N.Iwanow, Pierwszy narod ukarany. Polacy w Związku Radzieckim 1921-1939 / Warszawa-Wrocław, 1991. – 164 s.
4. Стронський Г. Злет і падіння. Польський національний район в Україні у 20-30-і роки. – Тернопіль, 1992. – 184 с.
5. Polacy w Kazachstanie. Historia I wspolczesnose. – Wrocław, 1996. – 125 s.
6. Захист прав національних меншин в Україні. Збірник нормативно-правових актів. // Передмова. - К., 2003. – 64 с.
7. Попович О. Культура діяльності як інтеграційна площина Перемишлянського суспільства. // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському сврорегіоні. – Ужгород-2001. – С. 40-42.
8. Кондратик Т.С. Захист громадянських і політичних прав національних меншин в Україні за внутрішньодержавним правом. // Правовий статус національних меншин. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 28 травня 2003 року, Ужгород. – Ужгород, 2003. – С. 81-90.
9. Федорук О. Повернення пам'яток культури – Україна і Польща // Дніпро. 1998. - № 3-4. – С.113-123.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>